

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 40, Ağustos 2019, s. 367-374

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.5240>

Arş. Gör. Birdal AKAR

Felsefe Tarihi, birdal.akar@gmail.com

“YUNAN MUCİZESİ” KARŞISINDA TARİHSEL GERÇEKLİK OLARAK MIT¹

Özet

Mit ve mitoloji karşısında 16. yüzyıldan itibaren gelişen tavır, bu çok önemli disiplinin bütün imkânlarıyla araştırılmasının önünde bir engel olarak görülmektedir. Bunda başlıca etken, eski Yunan felsefesinin başlatıcısı sayılan bilimsel İyonya'nın mitten bütünüyle arınmış olduğu yönündeki ideolojik yaklaşımlardır. Bu yazıda, mite ve mitolojiye bakış açısının bilhassa Antikçağ'daki Miletoslu Hekataios ve Euhemeros örneklerinde olduğu gibi, rasyonelleştirici bir yaklaşıma evrilmesinin imkânı irdelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Mit, mitoloji, Yunan Mucizesi, Rasyonel düşünce, bilimsellik.

MYTH AS A HISTORICITY IN THE FACE OF “GREEK MIRACLE”

Abstract

The attitude against myth and mythology which has risen since 16th. century seems to be a big obstacle for researching this very important discipline in all its possibilities. The particular cause of this is some ideological approaches which say that Ionian philosophy, i.e. starter of ancient Greek philosophy, was entirely purified of the myth. In this paper, the possibility of modern approaches of myth and mythology is inquired if it can be evolved into Ancient rationalizing attempts of Hecataeus of Miletus and Euhemerus.

Keywords: Myth, mythology, Greek Miracle, Rational thought, scientificness.

---

¹ Arş. Gör. Birdal AKAR, İnönü Üniversitesi Felsefe Bölümü (Bu yazı, “Platon’un Felsefesinde Mitolojinin İşlevi” başlıklı, 2019 tarihli doktora tezinden türetilmiştir.)

Tarihçi Paul Veyne, Yunanların mite yaklaşımını ele aldığı çok faydalı eserine şu soruyla başlar: “İnsan bir şeye nasıl yarı yarıya inanır?” (Veyne, 2016, s.9) Bu soru, yaklaşık iki yüzyıldan bu yana bilimselliği ve rasyonelliğiyle anlatılan antik Yunan “entelektüel” figürünün mitik tavrını, mitik bilgisini ve inancını temellendirmek, haklı göstermek için Veyne’nin ortaya koyacağı çabayı bize daha ilk bakışta göstermektedir. Çünkü mit, bilimsel keşiflerin başlattığı ve Aydınlanma hareketinin taçlandığı rasyonel insan için daima bir problem teşkil etmiştir. Ancak kendi tarihini okuyan rasyonel insan, o tarihi mit kadar kolay inkâr edemeyeceğini, ondan kopmanın sözgeliliği denizi yaracak güçteki bir Musa’nın gerçeklik iddiasından kurtulmak kadar kolay olmadığını anladığında, tarihle arasındaki bağları aşındırmak veya gevşetmek yerine tarihi şekillendirme yolunu seçmiş görünmektedir. Veyne’nin mit tarihi okuması da bu tarihsellik fikri üzerine şekillenir. Gerçekten de mite bütünüyle inanan, inandığı için bilen veya bildiği için inanan bir Yunan entelektüel tasavvur etmek mevcut tarih paradigması içinde çok müşküldür; bu nedenle “yarı yarıya inanmak” türünden bir inanma biçimi yaratmak ve bu inancı tarihsellik doktriniyle biçimlendirip sürekli değişim hâlinde olduğunu öne sürmek dâhice görünüyor.

Modern çağda mitle alıp veremediğimiz nedir, bu sorunun cevabı klasik algıların çöküşe uğradığı yeni, bilimsel ve eleştirel Avrupa’nın inşa edildiği 16. ve 17. yüzyılların büyük toplumsal olaylarında, dinî evrimlerinde, bilimsel ilerlemelerinde kodlanmıştır. Ancak ille bir cümleyle özetlenmesi gerekirse, aklını kullanan insanın gökyüzüne güveni kalmamıştır. Çünkü o tarihlere kadar hep itibar görmüş bütün anlatıların aslında birer düzmece olduğu açığa çıkmıştır: Aristoteles’in anlattığı gezegenler düzeni, Ortaçağ kilise babalarının *logos*’la temellendirmek için kafa patlattığı göksel vahiy, İsa’nın öğütleriyle desteklenen altı bin yıldaki dünya ve nicesi.

Mitik olana karşı tavır aslında ilk defa sözünü ettiğimiz çağda görülmüş değildir. Örneğin M.Ö. 4. yüzyılda Euhemeros’un mite karşı getirdiği itiraz, kendi adıyla anılan mit karşıtı düşüncüyü inşa etmiş sayılır. Euhemerosçuluk, tanrıların yalnızca tanrılaştırılmış büyük insanlar, kahramanlar olduğunu öne süren görüşün genel adıdır (Akarsu, 1998, s.75). Buna göre, mitik olaylar aslında tarihte gerçekleşmiş gerçek olaylardır, fakat bize fevkalade abartılmış bir anlatıyla sunulurlar. Winiarczyk bu tarihi daha da geriye götürür; aynı yaklaşımın Yunan yurdunda M.Ö. 6. yüzyılın sonlarında başladığını kaydeder. Buna göre, o dönemde birtakım yazarlar mitin gerçek olayları anlattığına inanmaya başlamış ve onu mucizevi ya da mantıksız (*θαυμάσια, παράδοξα, ἄπιστα*) buldukları her öğeden arındırmaya girişmişlerdi (Winiarczyk, 2013, s.46). Bu mit düşüncesinin, adı günümüze kalan en büyük öncüsü ise elbette Miletoslu Hekataios’tur. Bu, Smith’in ifadesiyle, kaydettiği olaylara kendi yargılarını dâhil eden, doğaüstü gördüğü öğeleri tarih eleştirisine tabi tutarak reddeden ve mitik geleneklerin zeminini hazırlamış tarihsel gerçeklikleri araştıran ilk tarih yazarıydı (Smith, 1870, s.363). Hekataios *Γεωαλογίαί*’de, örneğin üç başlı Kerberos’un gerçekten yaşamış çok ölümcül bir yılan olduğunu söyler; o kadar çok insan öldürmüştü ki, halk onu artık “Hades’in köpeği” diye anmaya başlamış (Jacoby, 1956, i.27). Mite karşı antik dönemde ortaya koyulan ve bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaki bu girişimler, baştan sona rasyonelleştirme arzusu olarak belirir. Çünkü o dönemde mitin, tarihsel gerçeklikten ayrı olduğu düşünülmemekteydi.

Fakat özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda ivmelenen bilimsel ve eleştirel düşünce, mite karşı aynı tarzda bir girişim olmaktan ziyade, onun anlattığı olayların doğaüstülüğüne ve “saçmalığına” ek olarak, tarihsel birer gerçeklikle örtüştüğünü de reddetme eğilimindedir. Bu eğilimin bir sonucu

olarak da, mitin felsefenin kökenindeki yeri –20. yüzyılın ortalarına kadar– kayıtsız şartsız reddedilmiş gibidir. Bu modern tavır ise, mit ve mitoloji için yeni bir tanımlamayı zorunlu hâle getirir.

Vernant mitin tanımını yaparken, sözün daha başında onun Batı geleneğinin bir keşfi olduğunu iddia etmekle birlikte, bir ansiklopedist açıklığında hareket etmekten de kaçınır. Bu tutumun gerisinde, modern dönemde *μῦθος*’un tek anlamlı algılanışına karşılık *λόγος*’un çok anlamlı algılanışı yatar. Bir Antikçağ dili için modern çağda hazırlanmış sözlüklerin hiçbir zaman çözemeyeceği bu problem, Vernant’ı, mitin kuşbakışı görünümünü geniş tutmaya zorlamış görünmektedir. Nitekim miti, diğer kültürel ve felsefi öğelerden ayıran kendine özgü bir anlamından söz etmek yerine, “mit olmayanlar” diye adlandırdığı, *gerçek-dışı* ve *akıl-dışı* olmak üzere iki kavramın karşısına yerleştirerek tarif etme yolunu tutar (Vernant, 2017, s. 233). Burada sözü edilen “gerçek” ve “akılcı” kategorilerinin Yunancadaki *logos*’un sözlük maddesinde içerildiği düşünülürse, Vernant’ın bütün çabalarına rağmen kısmî kalan bu mit tanımının, M.Ö. 7. yüzyılda İyonya’da doğup yayılan *λόγος*’un modern algılanışından doğan bir *μῦθος* kavramına karşılık geldiği söylenebilir.

Böyleyken, gerek *λόγος*’un ve gerekse *μῦθος*’un M.Ö. 7. yüzyıl ve öncesindeki kullanımlarına bakıldığında, iki kavram arasında içerik bakımından herhangi bir gerilim ya da karşıtlık bulunmadığını görmek zor değildir. Daha şaşırtıcı olansa, iki sözcüğün hem Homeros ve hem de Hesiodos metinlerinde kimi zaman birbirleri yerine kullanılabilmiş olmasıdır. Sonuç olarak bu durum bizi, daha çok Burnet gibi araştırmacıların görüşleri için bir temsil olarak seçtiğimiz Vernant’ı aşarak, daha geniş kapsamlı bir mit tanımı yapmaya zorlar.

Böyleyken, “mitoloji” disiplininin gelişimindeki en kritik noktalarda görüşlerine başvurabileceğimiz belki de ilk düşünür olan Mircea Eliade, miti tarihin belli bir dönemine özgü “karşıt” kavramlarından değil, bizzat kendisinden hareketle tanımlama yolunu tercih eder. Eliade’nin tutumu miti “masal” veya “uydurma” anlamlarına atıfta bulunan içeriklerden arındırmanın yanında, onun sırf kutsal olanla ilişkili bir kavranışını da beraberinde getirmiştir. Fakat kültürel bir öğe olarak mitin karşılıklarının, Eliade’nin tarifinden hareketle çok daha isabetli ve kapsamlı bir çerçeveye oturduğu inkâr edilemez. Bu her şeyden önce mitin, herhangi bir dolayımaya başvurmadan, doğrudan kendisini tanımlama girişimidir. Bizzat yazarın “en kapsayıcı ve mükemmele yakın” diye nitelediği tanım şöyledir:

Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, “başlangıçtaki” masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir “yaratılış”ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl *var olmaya* başladığını anlatır (Eliade, 2014; s.17).

Anlaşılabileceği üzere, Eliade’ye göre mitin bütünüyle kutsal oluşu onun gerçekliğini de zorunlu hâle getirir. Vernant’ın yaptığı ve bir çeşit “gerçek-dışı”lığa vardırıldığı tanımlamanın aksine, Eliade’nin tanımında, *kadim* mitlerle *modern* bilimsel düşünce arasındaki ilişkinin değil, herhangi bir çağdaki herhangi bir toplulukla o toplulukça yaratılan mit arasındaki ilişkinin tasvir edildiğine dikkat edilmelidir. İki düşünürün, mit özelinde “gerçeklik” kategorisine yükledikleri

anlamlar arasındaki fark bu şekilde anlaşılır hâle gelebilir. Çünkü modern çağda mite gerçeklikle örtüşmesi noktasında nasıl bir anlam yüklenirse yüklensin, Antikçağ toplumlarındaki mit-gerçeklik ilişkisine dair algı hiçbir şekilde değişmeyecektir.

Sonuç olarak “mit” ve “mitik düşünce” için Eliade’nin önerdiği bu tanımın, her durumda geçerli, evrensel bir arayışın sonucu olduğunu ve bu arayışın onu daha genel-geçer bir tanım hâline getirdiğini söyleyebiliriz.

Jean-Pierre Vernant’ın, kuşkucu bir bakışla söylenirse “Yunan mucizesi” fikrinin örtük bir savunmasına hasredilmiş gibi görünen *Les origines de la pensée grecque (Yunan Düşüncesinin Kaynakları)* adlı ünlü kitabı, Georges Dumézil editörlüğündeki “Mythes et Religions” (mitler ve dinler) başlıklı seri içinde, 1962 yılında yayınlanmıştır. Bununla birlikte, özellikle felsefe bağlamında bir mit araştırması gündeme geldiğinde yaygın kabul gören bu “mucize” yaklaşımının tarihi Vernant’tan en az bir yüzyıl daha geriye, ünlü Fransız düşünür Ernest Renan’a gider. “Yunan mucizesi” kavramını literatüre kazandıran kişi bizzat Renan’dır. Renan, Avrupalı aydın ve düşünürler üzerinde büyük etkiye sahip bir tarihçi ve filolog olması bir yana, Rönesans’ın hemen ardından antik Yunan’a duyulan ilgiyi sistemli bir ideolojiye dönüştürmüş olan sosyal bilimcidir.

Renan gibi bazı Avrupalı düşünürlerin el birliğiyle inşa ettiği Hellenist atmosferde, mitin, İyonya’da doğup Atina’da olgunlaştığı bilinen Batı rasyonelliğinin, yani *logos*’un karşısına koyulması ve böylelikle kısmî bir zeminde tanımlanması geleneksel hâle gelmiştir. En iyimser bir şekilde ifade edilirse, Yunan düşünürlerinin mitik düşünmeyi aşmak konusunda gösterdikleri söylenen mucizevi başarı inancı, Renancı mucize yaklaşımından hareketle veya bu yaklaşıma paralel gelişme imkânı bulmuştur.

Alabildiğine lirik bir üslupla yazdığı bir anı yazısından, Ernest Renan’ın Atina’daki Akropolis’e ziyareti sonrasında şaşkıncu bir hızla Kudüs hayranlığından Atina hayranlığına sürüklenmesi ve bunun neticesinde ortaya çıkan Atina-Kudüs tezinin izlerini takip etmek mümkündür. Yazar, *Akropolis’te Yakarış* adlı bu yazısında, 1865 yılındaki Atina gezisinden önceki ruh hâlini şu sözlerle dile getirir:

O ana kadar yeryüzünde mükemmelliğin hiç var olmadığını düşünmüş; mükemmelliğe ancak ucundan kıyısından yaklaşan şeylerin şurada burada tesadüfen görünür olabileceğine inanmışım. Yahudi halkının gözümde yeri her zaman başka olan, İsa’ya ve Hristiyanlığa da yol gösteren müstesna yazgısına rağmen, sözde mucizelere olan inancımı da yitireli çok zaman olmuştu (Renan, 1897: s. 38).

Renan, sonraki dönemlerde büyük tartışmaların odağına yerleşecek “Yunan mucizesi” fikrinin doğmasından hemen önceki ruh hâlini bu cümlelerle tasvir ederken, kapılacağı yeni ruh hâlinden büsbütün habersiz olduğunu ve hatta böyle bir beklenti veya umudunun hiç kalmadığını göstermek ister gibidir. Belki de eski ruh hâlinin böylesine coşkulu bir tasvirini yaparken, az sonrasında daha coşkulu biçimde tasvir edeceği yeni ruh hâlini, bir kelimeyle “mucize” düşüncesini çok daha büyüleyici hâle getirmeyi ummaktadır. Kısacası bu bir hazırlıktır ve hazırlığı yapılan değişimin görkemine layık ölçekte olması gerekmektedir. Bütün mucize ve dogmalardan kurtulmuş, fakat Tevrat ve Kudüs hayranlığını henüz yitirmemiş

“rasyonel” bir düşündür, Atina’daki atmosferi soluduktan sonra yeryüzünde “rasyonel” bir mucizenin –bir defalığına bile olsa– meydana geldiğine iman edecek, Akropolis’teki o mucizevî saatlerin ardından, antik Yunan uygarlığında ortaya çıkan aydınlanmayı sadece Batı dünyasının değil, bütün medeniyetlerin yol göstericisi olarak savunmaya karar verecektir. Nitekim yukarıdaki cümlelerin devamı şöyledir:

Ama o anda birdenbire, *Yahudi Mucizesinin* hemen yanbaşında *Yunan Mucizesi* kendini gösterdi. Bir defaya mahsus olabilecek, daha önce hiç kimsenin görmediği, bundan sonra da hiç kimsenin göremeyeceği, fakat etkileri ebediyen sürecek bir olaydı bu; güzelliğin, hiçbir yerel ya da millî lekeyle kirlenmemiş ölümsüz bir hâli (Renan, 1897, s. 38)

Yazarın zihninde tasavvuru önceden mevcut bir mucize, daha güçlü ve görkemli bir başka mucize tarafından bozguna uğratılmış, safdışı edilmiştir. Bu cümleleri okumakla, rasyonellik iddiasını elden bırakmaksızın İsa’nın mucizesine tanık olduğunu söyleyen ve bunu insanlara anlatmayı “kutsal” bir ödev telakki eden Aziz Paulus’u okumak arasında, yarattıkları hisler bakımından bir fark yoktur. Nitekim gözardı edilmemelidir ki: Yukarıdaki cümlelerin yazarı Renan, 19. yüzyılda Fransa’da, Montaigne’den iki, Voltaire’den bir yüzyıl sonra yaşamış saygın bir filozoftu; Montesquieu ve Comte’u bilmekteydi. Nietzsche’nin çağdaşıydı, üstelik bilimsel anlamda güvenini de kazanmıştı (krş. Nietzsche, 1967, 39-8).

Kudüs’te yakarışın yerini Akropolis’te yakarışın alması, üstelik bu yakarışın yerel ve ulusal kaygılardan arınarak –yazarın kendi metaforuna göre, Pentelikon mermeri antik Yunan heykeltıraşları tarafından lekesiz bir işçilikle işlenmiştir– evrensel bir çehreye bürünmesi, bir mitten başka bir mite sıçrayış sürecini gözlerimizin önünde anbean canlandırmaktadır. Gelgelelim mitin Yunan düşüncesine kaynaklık etmiş olabileceği fikri bu geleneğin temsilcilerinde büyük bir rahatsızlık uyandıracak, felsefenin kökeninde bulmaya giriştikleri saf rasyonel tavır için pek çok gerçeği de görmezden gelmelerine neden olacaktır. Bu duruma en iyi örnekse, ünlü antik Yunan araştırmacısı Cornford’dur.

Vernant’ın 1962 tarihli ilk kitabının başlığı *Yunan Düşüncesinin Kaynakları*’ydı ve benzer biçimde, ondan tam elli yıl önce 1912’de yayınlanan bir başka kitabın, Cornford’un *From Religion To Philosophy* adlı eserinin alt başlığı da *A Study in the Origins of Western Speculation*’du. Cornford’un bu kitapta incelediği temel mesele Vernant’ınkiyle benzer görünmektedir. Hatta ölümünden sonra 1952 yılında Cambridge’de *Principium Sapientiae* başlığıyla basılan eserinin alt başlığı, Vernant’ınkiyle bütünüyle aynı, *The Origins of Greek Philosophical Thought*’tur.

Gerek Vernant ve gerekse Cornford, antik Yunan tarihi, felsefesi ve mitolojisi konularında Avrupa’nın en büyük otoriteleri arasındadırlar. Çalışmalarında benzer veya aynı temalara eğilmiş olmaları da bu bakımdan çok doğaldır. Ancak aralarında yalnızca benzerlikten söz edemeyiz, son derece belirgin birtakım farklar da söz konusudur. Üstelik bizim iddiamızı doğrudan ilgilendiren fark, elli yıllık bir zaman aralığından çok daha görünür ve çok daha önemlidir. İki felsefe tarihçisi, ilk Yunan filozoflarındaki düşüncenin kökenleri konusunda birbirleriyle taban tabana zıt düşüncelere sahiptirler.

Sırf mit tanımlaması hakkında söylediklerimizin ışığında bile düşünüldüğünde, Vernant’ın bu konudaki tavrını tahmin etmek zor değildir. Buna karşılık Cornford, *Principium Sapientiae*’de Hesiodos’un titan savaşları anlatısını uzun uzun alıntılarla yorumladıktan sonra, büyük bir

sürpriz yaparak, Hesiodos’un Asya ve Babil’deki kökenleri hakkındaki tezini bir anda karşımıza çıkarır (Cornford, 1952, s. 220). Cornford’un iddiasına göre, her iki kitabında da ilk Yunan filozoflarının kültürel ortamını ve esinlerini hazırlamış olduğunu açık biçimde iddia edeceği büyük ozan Hesiodos’un meşhur titanlar savaşının asıl kaynağı, Asyalı Hitit-Hurrî uygarlıkları üzerinden Yunan kültür dünyasına girmiş olan Babilli Marduk-Tiamat mitidir.

Bize Burnet ve Cornford arasında bir karşılaştırma yapmanın bu mesele için ne denli açıklayıcı olduğunu öğreten George Thomson, Yunan felsefesinin ortaya çıkış aşamalarını incelediği kitabı *İlk Filozoflar*’da, Asya-Babil çıkışını büyük bir başarı olarak selamlarken, daha sonrasında bunun Cornford’un başına gelenlerin başlıca sebebi olduğunu öfkeyle bağırıktan da geri durmaz. Üstelik Thomson’a göre, Cornford’un ömrü yetse, uzun yıllar görmezden gelinerek “cezalandırılmasına” neden olan bu tez Asya-Babil’le sınırlı kalmayacak, Hint ve Çin’e de uzanacaktı:

Enuma Elish’i, Hesiodos’un *Theogonia*’sını ve ilk Yunan filozoflarını düşünce tarihindeki devamlı sürecin belirli aşamaları olarak ortaya çıkarmak Cornford’un başarısıydı. (...) Bitirmeden bıraktığı *Principium Sapientiae* adlı yapıtının sonuçlarından, araştırmalarını Platonculuğun daha içlerine doğru değil, daha uzağa; Hint ve Çin felsefelerine götürmek niyetinde olduğu açıkça anlaşılmaktadır (Thomson, 1997, s. 180).

Bu, Yunan mucizesi fikriyle paralel gelişen ve özgünlük konusunu tartışmaya bile tahammülsüz Hellen kavrayışına karşı açılan bir bayraktı ve daha önce de söylediğimiz gibi, Thomson’un analizinden anlaşıldığına göre, Cornford’un yapıtlarına Batı dünyası tarafından uygulanan bir ambargoyla sonuçlanmıştı. Thomson yukarıdaki cümlelerin devamında, Cornford’u bir başka Yunan felsefesi uzmanı olan Burnet’la karşılaştırırken şunları yazar:

... onun (*Cornford’un*) yapıtlarını, akademik çevrelerde etkisi çok daha büyük olmuş bir rakibininkiyle karşılaştırmakla başlayayım işe. Cornford’un *From Religion to Philosophy* adlı yapıtı da 1912 yılında yayımlanmış olmasına karşın bugüne kadar (1955) bir daha basılmadı. Burnet’in *Early Greek Philosophy*’si ilk kez 1892’de yayımlandı; ikinci baskısı 1908’de, üçüncüsü 1920’de çıktı. Aynı yazarın *Greek Philosophy from Thales to Plato* adlı yapıtı 1914’de yayımlandı ve birçok kez yeniden basıldı. Bu kitapta Cornford’un yapıtına hiç değinilmemektedir (Thomson, 1997, s. 182).

Thomson’un öfkesi bununla bitmez, Burnet’in hışmına bizzat uğradığı durumlardan da örnek verir. Dikkat edilmelidir ki, burada Cornford’un ve bizzat kendisinin Burnet karşısında maruz kaldıkları zorluğu okurla paylaşmasındaki asıl amaç, Yunan felsefi düşüncesinin mitik kökenlerini ortaya çıkarmanın veya bu gibi ihtimallerden söz etmenin Avrupa’daki akademi çevrelerinde yarattığı hoşnutsuzluğu gözler önüne sermektir.

Cornford’un tarihte binlerce yıl geriye giderek, üstelik felsefe ve tarihle sınırlı kalmayıp farklı disiplinlerin verilerinden de yoğun biçimde yararlanarak ortaya koyduğu titiz köken araştırmasına karşılık, Burnet *Greek Philosophy from Thales to Plato*’da Babil, Mısır, Hint felsefesinden söz etmenin gereksizliği düşüncesini çekinmeden ifade etmekte; Uzakdoğu felsefesinden bahsetmeye ise hiç ihtiyaç bile duymamaktadır. Ama herhalde bu düşüncesinin çekirdeğini meydana getiren ve onu böyle davranmaya zorlayan ilke, yine Thomson tarafından aynı metinde aktarılan 1920 tarihli şu sözleriyle net biçimde ortaya çıkmaktadır:

... “bilim dünya üzerinde Yunan tarzında düşündürmektedir” demek, onun yeterli bir tanımıdır. İşte bunun içindir ki, bilim, Yunanistan etkisi altına girmiş olan halklar dışında hiçbir yerde hiçbir zaman var olmamıştır (akt. Thomson, 1997, s. 183).

Öte yandan, hiç şaşırtıcı olmamakla birlikte, tıpkı Thomson’un yukarıda Burnet için söylediği gibi, Vernant’ın *Yunan Düşüncesinin Kaynakları* adlı 1962 tarihli kitabında da Cornford’un ne 1912 tarihli *From Religion to Philosophy*’sinin, ne de 1952 tarihli *Principium*’unun adı geçer. O tarihlerde çoktan müteveffa olmuş yazarın kendi adı bile hiçbir vesileyle anılmaz.

Vernant’ın Cornford’u anmasına, son derece ilginçtir ama, 1965’te yayınlanan bir kitabında bizzat yaptığı yeni bir Cornford-Burnet karşılaştırmasında rastlarız. Bu, *Eski Yunan’da Mit ve Düşünce* adlı kitabın *Arkaik Yunanistan’da Pozitivist Düşüncenin Oluşumu* başlıklı bölümüdür.

Tıpkı on yıl öncesinde yayınlanmış Thomson’a ait karşılaştırmada olduğu gibi, Vernant’ın yaptığı karşılaştırmada da esas mesele “Yunan mucizesi” tartışmasıdır. Ancak bu defa hiç beklenmedik biçimde, daha ilk sayfadan itibaren Yunan mucizesine karşı mesafeli, hatta eleştirel tavırdaki bir Vernant’la karşılaşırız. Dahası, yazının açılış cümlesi şöyledir: “Rasyonel düşünce, güya resmi bir kimlik belgesine sahiptir.” Vernant’a göre, bu kimlik belgesinde, “güya” rasyonel düşüncenin doğum yeri olarak İyonya adı geçmektedir. Yazar, ilk sayfada Yunan mucizesi fikrinin ortaya çıkışını resmettikten sonra, onun ne olduğunu şu sözlerle açıklar:

Yunan “mucizesi”nin anlamı şudur: İyonya filozoflarının düşüncesinde, zamanlar üstü bir akıl yürütme peyda olmuş. Böylelikle, *logos*’un ortaya çıkışı tarihin akışında sıradışı bir süreksizliğe neden olmuş. Bunların sonucunda felsefe, geçmiş olmaksızın dünyaya gelen ve sırtında geçmişten yükü olmayan bir yolcu gibi görülmüş; herhangi bir seleften ve bağlantıdan bağımsız, mutlak bir başlangıç gibi alınmıştır (Vernant, 2015, s. 371).

Elbette, bu cümlelerin hepsinin başına bu çok çarpıcı “güya” kelimesini koyabiliriz ve hiçbir okur bu durumu yadırgamaz. Daha sonraki satırlarda Vernant, Batı dünyasının artık bu inancı sürdürmeyeceğini açıkça ifade eder. Birebir kendi sözleriyle, aklın (şüphesiz bununla “evrensel” bir *logos* kastedilmektedir) üstündeki bu Yunan “tekeline” duyulan güvenin “son elli yıllık süreçte” altı oyulmuştur.

Vernant bu çöküşün sebeplerini modern doğa bilimlerinde meydana gelen krizin klasik mantığı kökünden sarsması ve Batı’nın, kendisi dışındaki, Çin ve Hindistan gibi bazı kadim ruhçuluk gelenekleriyle içiçe geçmesi vs. biçiminde sıralar. Sonuç olarak Batı uygarlığı, kendi geçmişini ve düşüncesinin kökenlerini şu veya bu şekilde sorgulamaya başlamıştır.

Bu minvalde bir dizi cümlenin ardından, beklenen itirafı bir anda yapıverir: Batı dünyasının kendi düşünce kökenlerini sorguladığı bu süreçte takvimlerde iki kritik tarih söz konusudur: Cornford’un *From Religion to Philosophy*’sinin yayınlandığı 1912 ve *Principium Sapientiae*’sinin yayınlandığı 1952 yılları (Vernant, 2006, s. 372). Vernant’ın okuru böylelikle, “Yunan mucizesi” iddiasının bizzat Cornford eliyle çürütüldüğü ve o güne değin hep görmezden gelinmiş sürece geç de olsa şahitlik etmiştir.

Yunan ve Roma mitleri üzerine yapılan araştırmaların “mitoloji” disiplini için çok albenili bir vitrin meydana getirdiği son yüzyılda, yukarıda sözünü ettiğimiz çöküşün bize ifade ettiği çok

mühim bir kırılma söz konusudur. Vernant gibi bir otoritenin bu cümleleri, bundan böyle Babil ve Asya kaynaklı mitlere aynı gözle bakılamayacağını, daha da önemlisi antik Yunan uygarlığını aşarak yakın veya uzak bazı coğrafyaları kapsayacak yeni bir kültürel miras paradigmasının mazbatasıdır. Artık mesele *logos* kavramını merkeze almaktan çıkarak, başlıbaşına bir “mit” ve “mitoloji” tartışmasına dönüşecektir.

Yukarıda, mite karşı Antikçağ’daki itirazlar için verdiğimiz örneklerin birer rasyonelleştirme girişimi olduğunu ifade etmiştik. Günümüzde, herhangi bir sosyal bilim veya felsefe araştırmacısının mitlere karşı tavrı da, takdir edilecektir ki, antik dönemdeki meslektaşları Euhemeros ve Hekataios’unkiyle aynı olmalıdır. Miti ve mitolojiyi modern dönemde yapılan araştırmalar için bütün imkânlarını harekete geçirerek faydalı kılmak başka türlü mümkün görünmemektedir.

KAYNAKLAR

- Akarsu, B.** (1998). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Cornford, F. M.** (1952), *Principium Sapientiae: The Origins of Greek Philosophical Thought*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Eliade, M.** (2014) *Mitlerin Özellikleri* (S. Rifat, çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Jacoby, F.** (1956) *Die Fragmente der griechischen Historiker*, Leiden: E. J. Brill.
- Nietzsche, F.** (1967), *Frühling 1878 bis November 1879. Menschliches, Allzumenschliches, zweiter Band; Nachgelassene Fragmente, 4*, Berlin:de Grutyer.
- Renan, E.** (1897) *Recollections of My Youth*, (C. B. Pitman, trans.)London: Chapman and Hall.
- Smith, W.** (1870). *Greek and Roman Biography and Mythology in three volumes*. Boston: Little, Brown and Company.
- Thomson, G.** (1997), *İlk Filozoflar: Eski Yunan Toplumunu Üzerine İncelemeler*, (M. H. Doğan, çev.) İstanbul: Payel Yayınları.
- Vernant, J. P.** (2006), *Myth and Thought among the Greeks*, (J. Lloyd, J. Fort, trans.), New York: Zone Books.
- Vernant, J. P.** (2015). *Yunan Düşüncesinin Kaynakları*. (H. Portakal, çev). İstanbul: Cem Yayınları.
- Vernant, J. P.** (2017). *Eski Yunan’da Mit ve Toplum*. (M.E. Özcan, çev). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Winiarczyk, M.** (2013). *The Sacred History of Euhemerus of Messene*. (W. Zbirohowski-Kościa, trans.) Berlin: De Grutyer.